

A. van der Lern, *Het eeuwige verbeeld in een afgehaald bed. Huizinga en de Nederlandse beschaving* (Dissertatie Leiden 1997, Historische reeks; Amsterdam: Wereldbibliotheek, 1997, 399 blz., f59,50, ISBN 90 284 1751 6).

Weten we onderhand niet genoeg over Huizinga? Die vraag dringt zich op bij het ter hand nemen van deze — de zoveelste — studie over Huizinga. Als iemand ons nog uitgebreider over Huizinga kan inlichten, dan is het zeker Van der Lern, maar wordt het niet wat te veel?

Het is dan ook geruststellend om in de inleiding te lezen dat dit boek niet zozeer over Huizinga zal gaan, maar over het probleem van 'Huizinga en de Nederlandse beschaving'. Het gaat dus — zo wordt beloofd — over kwesties als vaderlandse geschiedenis, identiteitsverschaffing en nationaal besef. Een en ander zal aan de orde worden gesteld aan de hand van Huizinga's in 1941 verschenen verhandeling over Nederlands beschaving in de zeventiende eeuw. Van der Lern afficheert zijn studie niet in de eerste plaats als een bijdrage aan het levensverhaal van Huizinga maar vooral als 'de biografie van een van Huizinga's belangrijkste werken' (11).

Die kwalificatie van Huizinga's essay is discutabel. Tenzij men alles wat Huizinga opgeschreven heeft even belangwekkend acht, moet toch vastgesteld worden dat *Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw* weliswaar als tijdsdocument interessant is, maar toch moeilijk tot een van de meesterwerken van de geschiedschrijving gerekend kan worden. Verdient zo'n, in ieder geval letterlijk, dun boekje een minstens tweemaal zo omvangrijk commentaar? Die vraag heeft Van der Lern zichzelf ook gesteld (13) en hij heeft deze kennelijk positief beantwoord. Het is, zegt hij, zijn bedoeling om langs deze weg Huizinga's belangstelling voor de vaderlandse geschiedenis in kaart te brengen.

Het blijkt dus toch weer over Huizinga zelf te gaan. Daar weet Van der Lern onwaarschijnlijk veel van. Ook over Huizinga's interesse voor de vaderlandse geschiedenis geeft hij een schat aan informatie, gelardeerd met trefzekere details, helder verwoord en genuanceerd geduid. Voor de lezer is het echter toch de vraag waar dit alles toe moet leiden. Is het voor een goed begrip van Huizinga's latere opvatting over Nederland in de zeventiende eeuw werkelijk nodig om zijn gedachten hierover te volgen vanaf de lagere schoolbanken, via zijn vaak studentikoze aantekeningen bij de colleges van P. J. Blok tot en met de inhoud van zijn lessen als leraar aan de HBS te Haarlem?

Misschien is het nuttig om kennis te nemen van Huizinga's 'Groningse' opvattingen over Nederland in de achttiende eeuw en over de Leicesterse periode. Aardig is het om te vernemen dat Lamprecht waarschijnlijk meer invloed heeft gehad op zijn geschiedschrijving over de Nederlandse beschaving dan Pirenne. Ongetwijfeld hebben Huizinga's opvattingen over Frederik Hendrik, de VOC, Oldenbarnevelt *e tutti quanti* een rol gespeeld in zijn latere voorstelling van zaken. Zeker is het ook nuttig om te weten, dat Huizinga begin jaren dertig optrad als reizend ambassadeur ter historische legitimatie van de Nederlandse kleine staat, hoewel ook op dit punt de vraag rijst of al zijn lezingen vermeld moeten worden.

Maar niet getreurd, want vanaf bladzijde 136 komen dan de directe voorlopers van *Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw* aan bod: de collegereeks aan de Sorbonne over *la civilisation Hollandaise* uit 1930 en de Keulse voordrachten van 1932 onder de titel 'Holländische Kultur des siebzehnten Jahrhunderts'. De eigenlijke behandeling van Huizinga's beeld van de zeventiende eeuw begint echter pas op bladzijde 199 van het boek. Dan opent hoofdstuk 7 met de programmatische titel 'De idealisering van de Nederlandse geschiedenis'. Helaas moeten we dan eerst nog vernemen hoeveel wederzijdse geboortekaartjes en andere gelukwensen de Huizingaatjes en de Oranjes uitgewisseld hebben, maar uiteindelijk komt Van der Lern ter zake.

Zijn these over Huizinga's idealisering van het nationaal verleden is interessant genoeg.

Huizinga idealiseerde volgens Van der Lern de Nederlandse beschaving in de zeventiende eeuw in drie opzichten: ethisch, esthetisch en intellectueel. Het goede, het schone en het ware vormden, zoals ook elders in het werk van Huizinga, een drie-eenheid. De Opstand, gericht op vrijheid en verdraagzaamheid, werd gecomplementeerd door 'echte', waarachtige (schilder-)kunst. Deze visie op het vaderlands verleden achtte Huizinga dwingend; zij was de enig juiste, waarachtige interpretatie (219-220). Dat laatste heeft natuurlijk te maken met de benarde 'tijdsomstandigheden' van 1941. De drie punten worden door Van der Lern nader beschreven in drie hoofdstukken, achtereenvolgens over Huizinga's beeld van de politieke geschiedenis, over de zeventiende-eeuwse Nederlandse kunst en over Huizinga's overtuiging van zijn eigen gelijk.

De grote ethische verdienste van Nederland ligt voor Huizinga in de conservatieve, tolerante, op gewetensvrijheid gerichte Opstand, belichaamd door het verstandige optreden van de regenten tegen calvinistische geestdrijverij. Het contrast wordt gevormd door Lodewijk XIV als incarnatie van hoogmoed, machtsmisbruik, absolutisme en barok. Daar tegenover staat de burgerlijke stedelijke samenleving, met haar burgerlijke kunstuitingen.

Dat vormt de overgang naar het esthetische element. Dit is een mooi hoofdstuk van het boek. Van der Lern noemt drie criteria waarop Huizinga kunstenaars waardeert: in het leven staan, een getrouwe afspiegeling geven en waarheid bieden. Langs die meetlat legt hij onder anderen Huygens, De Groot, Vondel en Cats. Met die criteria worden ook Frans Hals, Vermeer, Rembrandt en Jan Steen beoordeeld.

Ten slotte gaat Van der Lern in op Huizinga's zelfgevoelde gelijk, de 'schijnbare onontkooombaarheid van Huizinga's voorstelling', zoals hij het noemt. Hij zegt het een en ander over Huizinga's retorische strategie (mijn en niet Van der Lems term!), bijvoorbeeld over het gebruik van metaforen die verwijzen naar de Nederlandse natuur, vooral water en ook wel bollende wind. Verdere analyse of op zijn minst enige verwijzing naar het werk van iemand als Hayden White of zelfs maar naar Peter Gay's *Style in history* ontbreekt. En dat is symptomatisch voor het hele boek. In de paragraaf over Holland als geestelijke levensvorm probeert Van der Lern er achter te komen wat Huizinga met die formule bedoeld kan hebben. Het is, denkt hij, een geheel van gevoelens en waarden, die aangebracht worden in het onderwijs, onderhouden door instituties en levend gehouden in sociabiliteit. Een kenmerkende Huizingaanse zinsnede is 'deel hebben in' onze cultuur, die meer humanistisch en historisch dan theologisch en filosofisch georiënteerd is. Erasmus, Grotius en, merkt Van der Lern terecht op, Huizinga zelf, staan in diens visie voor verdraagzame systeemloosheid, contra abstracte intolerantie. Deze analyse is herkenbaar en interessant genoeg, maar enige vergelijking met concepten als 'Heimat', 'Deep England' of 'la France profonde' ontbreekt.

Vanwaar dit gemis aan meer open en afstandelijke vergelijkingen en concepten? Heeft Van der Lern een te grote bewondering voor Huizinga? Onkritisch is hij zeker niet; er zijn momenten genoeg in zijn boek waarop hij Huizinga's beperkingen en amateurisme met kritische distantie beschouwt. Maar toch kan Van der Lern zich kennelijk niet voorstellen dat Huizinga wel eens iets onbelangrijks zou hebben kunnen doen. Het probleem is niet een gebrek aan oordeelsvorming. Wat ontbreekt is selectief vermogen. Alles moet gewikt en gewogen, met grote nauwgezetheid wordt volledigheid nagestreefd. Daarmee heeft Van der Lern zich (willens en wetens?) tot de traditie van Fruin bekend.

E.Jonker